

Monitoringsverslag

Boezems van Kinderdijk 2016

Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2016

Pieter Bieren
Richard Slagboom
Corné Stam

Dit is een uitgave van de Vogelwerkgroep Alblasserwaard, onderdeel van de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard'.

Colofon

NVWA-rapport 2017-01

Dit rapport als volgt citeren: Bieren, P., R. Slagboom & C. Stam (2017). Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2016. NVWA-rapport 2017-01. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', Papendrecht.

Foto omslag: Baardmannetje adulte vogel. © Gerard Roest.

Oplage 40 exemplaren
www.nvwa.eu

Inhoudsopgave

1. Inleiding	blz 2
2. Veldwerk en rapportage	blz 3
2.1. Wintervogels	blz 3
2.2. Broedvogels	blz 4
2.3. Purperreigertelling	blz 4
2.4. Zwarte stern-vlotjes	blz 5
2.5. Gegevensverwerking	blz 5
2.6. Weer	blz 6
3. Soortbeschrijvingen	blz 7
4. Natura 2000-soorten	blz 15
Broedvogels	blz 15
Watervogeltellingen	blz 20
5. Bronnen	blz 23

Bijlagen

Bijlage 1. Aantallen per soort 2011-2016

Bijlage 2. Verspreidingskaartjes van Natura 2000-soorten

1. Inleiding

Dit is het monitoringsverslag 2016 van de boezems Kinderdijk. Van begin maart tot eind juni zijn de Hoge Boezem van de Nederwaard en de Hoge Boezem van de Overwaard geïnventariseerd op broedvogels. Maandelijks werden ook de wintervogels geteld in januari t/m maart en van september t/m december.

De purperreigerkolonie bereikte dit jaar een absoluut record met maar liefst 214 getelde nesten! Andere hoogvliegers qua aantal waren Grauwe gans met meer dan 1000 territoria en een almaar groeiende kokmeeuwenkolonie in de Overwaard die op meer dan 100 paar uitkwam.

Daar tegenover gaat 2016 de boeken in als een slecht jaar voor Baardman, Waterral en Bruine kiekendief. Vooral de ontwikkeling van het kelderende aantal waterrallen is ronduit zorgelijk en geeft aan dat de kwaliteit van het rietmoeras zeer te wensen overlaat.

Dankzij de tellingen en schrijfkunsten van deskundige vrijwillige vogelaars is het weer mogelijk geweest dit verslag te realiseren. Het is nuttig en nodig de aantalsontwikkeling van alle soorten in de boezems vast te leggen, mede in het kader van Natura-2000 wetgeving. Veel trends zijn het bewijs van ontwikkelingen die in het veld al veel langer zichtbaar zijn.

Het mooiste blijft natuurlijk om voor dag en dauw in de schouw of kano te stappen en te genieten van een vogelconcert in een uniek Hollands moerasgebied.

De auteurs, maart 2017

Pieter Bieren

Richard Slagboom

Corné Stam

2. Veldwerk en rapportage

Ook in 2016 zijn weer verschillende leden van de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard' voor dag en dauw op pad gegaan om de broed- en wintervogels in de Boezems van Kinderdijk in kaart te brengen. De monitoringsploeg bestond in 2016 uit de volgende personen in alfabetische volgorde: Jurie Bieren, Pieter Bieren, Ad Kooij, Richard Slagboom, Corné Stam, Patrick Verhaar, Rik Vinke, Arie-Willem van der Wal en Bastiaan van de Wetering.

De broedvogeltellingen zijn, zoals gewoonlijk, uitgevoerd volgens de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Meer informatie hierover is te vinden op sovon.nl/nl/BMP.

foto 1. Een zingende Rietzanger is bijna niet te missen dankzij de luide krassende zang vanuit de lucht of een hoge zangpost. © Gerard Roest.

Van eind maart tot eind juni is de Nederwaard negen keer bezocht, de Overwaard tienmaal, plus een aparte purperreigertelling. Voor deze nestentelling van de purperreiger werd waardevol vooronderzoek uitgevoerd door een persoon van de vaste telploeg samen met ing. H. van der Kooij, de specialist op het gebied van de purperreiger in Nederland. De Nederwaard wordt per schouw geteld, de Overwaard meest lopend over de kades die het gebied omringen, plus een enkele vaarronde. In de Nederwaard mochten we weer belangeloos gebruik maken van de boot van dhr. Rijdsdijk, en in de Overwaard gebruiken we een boot van de visclub. De veldbezoeken vinden vanwege praktische redenen vrijwel uitsluitend in het weekend of op vrije feestdagen plaats.

2.1. Wintervogels

De wintervogeltellingen zijn in 2016 uitgevoerd in de maanden januari t/m maart en van september t/m december. De telling is uitgevoerd op de zaterdag het dichtst bij de 15^e dag van de maand. Het gebied wordt midden op de dag rondgelopen, zodat er geen dubbeltellingen met slaapplekken zijn. Er wordt geteld volgens de richtlijnen watervogeltellingen van Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Wintervogeltelling	Overwaard	Velduren (1 pers.)
1	16 januari	2
2	13 februari	2
3	12 maart	2
4	17 september	2
5	15 oktober	2
6	12 november	2
7	17 december	2
	totaal	14

tabel 1. Overzicht tellingen en uren wintervogels

2.2. Broedvogels

De inventarisaties in het voorjaar worden uitgevoerd volgens de richtlijnen voor Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Alle broedvogeltellingen in de Nederwaard worden per boot uitgevoerd. Daarom is het noodzakelijk met 2 personen varend te inventariseren, om dit gebied goed te kunnen tellen. Alle telrondes in de Overwaard kunnen in principe te voet gedaan door 1 persoon uitgevoerd worden, waarbij wel vaak een tweede persoon meegaat als meerwaarde voor een telling. Op 26 april werd in beide boezems te voet een avondtelling uitgevoerd die speciaal gericht was op rallen, uilen en anderen nacht-actieve soorten.

Inventarisatie	Nederwaard	Velduren (2 pers.)	Overwaard	Velduren (1 -2 per.)
1	12 maart	6	27 februari	3
2	26 maart	6	12 maart	3
3	9 april	6	26 maart	3
4	21 april	6	9 april	3
5	26 april	6	16 april	3
6	6 mei	2	26 april	2
7	19 mei	6	5 mei	3
8	28 mei	6	14 mei	3
9	11 juni	6	27 mei	3
10	25 juni	6	9 juni	3
			25 juni	3
	totaal	56	totaal	32

tabel 2. Overzicht tellingen en uren broedvogels

2.3. Purperreigertelling

Naast de gebruikelijke inventarisaties wordt begin juni een nestentelling van purperreigers uitgevoerd. Hierbij worden de rietpercelen betreden waarin de reigerkolonies huizen. Uiteraard wordt de verstoring tot een minimum beperkt, door zo efficiënt mogelijk te tellen, in kaart te brengen, en meteen de kolonie weer uit te gaan. Inmiddels doen de meeste tellers met regelmaat mee, waardoor er goed geteld wordt, wat de efficiëntie en betrouwbaarheid ten goede komt. Voor een betrouwbare telling zijn 6 personen nodig, meestal ligt het aantal deelnemers nog iets hoger.

Purpereigertelling	Overwaard	Velduren (6 pers.)
	4 juni	24

tabel 3. Overzicht telling en uren purperreigernesten.

foto 2. Zwarte sterns leggen hun eieren op een eenvoudig bagger-nestje en maken daarbij dankbaar gebruik van speciaal daarvoor uitgelegde nestvlotjes. © Corné Stam.

2.4. Zwarte stern-vlotjes

Voor de Zwarte stern zijn in de Nederwaard vlotjes uitgelegd om een kunstmatige nestplaats te bieden, omdat natuurlijk drijvende nestplaatsen te weinig voorhanden zijn. Met behulp van een roeiboot zijn in de laatste week van april de vlotjes op een aantal verschillende plekken in groepjes uitgelegd. Net als in 2015 werden ook weer vlotjes uitgelegd op de nieuwe plekken die eventuele tegenslagen n.a.v. het baggerproject moesten tegengaan.

In oktober zijn de vlotjes weer uit het water gehaald, en schoon gemaakt.

Zwarte stern-vlotjes	Nederwaard	Velduren (2 pers.)
uitleggen	april	10
opvissen en opslaan	oktober	10

tabel 4. Overzicht uren Zwarte stern-vlotjes

2.5. Gegevensverwerking

Elke telling is zo spoedig mogelijk na afloop ingevoerd in een database programma, welke beheert wordt door Sovon Vogelonderzoek Nederland. Er werd ook geëxperimenteerd met Avimap, een App waarin tijdens het inventariseren al ingevoerd kan worden. Mogelijk wordt de tijdsbesteding aan gegevensverwerking achteraf daardoor een stuk minder, maar vooralsnog moet er handmatig nog wel aanpassingen gedaan worden. Verder worden de ingevoerde gegevens verwerkt met het programma Autocluster, die het aantal territoria berekent aan de hand van criteria. Na het invoeren en berekenen van het aantal broedvogels, is tenslotte door 3 personen de rapportage gemaakt. Alle ingevoerde gegevens worden gebruikt voor interpretatie van de aantallen die in dit broedvogelverslag genoemd worden. Daarnaast is er natuurlijk veel aanvullende gebiedskennis aanwezig, die ook in het verslag verwerkt wordt.

Gegevensverwerking	uren
Wintervogeltellingen	3
Invoeren Overwaard	11
Invoeren Nederwaard	10
Purperreigertelling	1
Broedvogelverslag	30
Totaal	55

tabel 5. Overzicht uren gegevensverwerking

foto 3. Tijdens ochtendgloren tussen de molens kan het nog flink koud zijn met rijp op het gras. © Corné Stam.

2.6. Weer

De weersomstandigheden tijdens de broedvogeltellingen waren in 2016 over het algemeen gunstig. Veruit de meeste tellingen werden uitgevoerd tijdens rustig en droog weer. Hieronder het weer per maand in één zin samengevat (bron KNMI):

Maart: Vrij koud, zonnig en aan de droge kant;

April: Vrij koud, nat met iets meer zon dan normaal;

Mei: Zeer warm, vrij zonnig en vrijwel normale hoeveelheid neerslag;

Juni: Gemiddeld over het land zeer nat, somber en warm.

De lente als totaal (maart, april en mei) wordt door het KNMI getypeerd als 'normale temperatuur en hoeveelheid neerslag, zonnig'.

3. Soortbeschrijvingen

Fuut

Een opvallend stabiele soort die langs de watergangen in beide boezems broedt. Sommige van de drijvende nesten in de Nederwaard liggen op slechts enkele tientallen meters uit elkaar. De stabiliteit van de aantallen zegt iets over de vistoestand, die dus blijkbaar ook behoorlijk constant is. In 2016 kwamen 7 paar in de Nederwaard tot broeden en 9 paar in de Overwaard. Futen eten vis van bepaalde lengtemaat, en als die niet toe- of afneemt zullen de aantallen weinig afwijken. De meeste nesten bevinden zich in beschutte delen van de vaarten dicht tegen een rietkraag tussen de eventueel aanwezige gele plompen. Er worden meerdere broedsels per jaar geproduceerd. Overwinterende futen worden ook regelmatig waargenomen in zowel de Overwaard als de Nederwaard.

Roerdomp

Vorig jaar konden we van deze soort na jarenlange afwezigheid weer een territorium noteren. Ook dit jaar verschijnt de roerdomp weer op de broedvogellijst. Overigens was de vogel duidelijk minder opvallend aanwezig dan in 2015. Dat jaar werd de kenmerkende roep gedurende enkele weken geregeld gehoord, in 2016 bleef het bij één waarneming, op 21 april. Toch voldoet deze waarneming aan de eisen voor een geldig territorium.

Grauwe gans

De meest opvallende soort van het gebied. Door de combinatie van grootte, rumoerig gedrag en het voorkomen in grote aantallen is de soort onmogelijk over het hoofd te zien. Sterker nog, ze domineren met name in de Overwaard het hele gebied en zijn overal te vinden. Deze soort is de laatste tien jaar enorm toegenomen. Met name de laatste paar jaar is het erg hard gegaan. In 2014 werden 127 broedparen genoteerd in de Overwaard, in 2015 595 en in 2016 maar liefst 1057. In de Nederwaard (nog) geen extreem hoge aantallen, maar wel een forse toename van 15 paren in 2015 naar 59 in 2016. De inspanningen van het Waterschap om de soort te bestrijden hebben dus nog geen zichtbaar effect, de aantallen nemen alleen maar explosief toe. De rietvelden gaan er zichtbaar zwaar onder lijden. Grote delen van het riet worden platgelopen en jong riet krijgt nauwelijks de kans om uit te groeien tot het volwassen stadium aangezien de nietsontziende snavels van de grauwe gans in die tussentijd al wel een keer langs geweest zijn. Met name de Overwaard lijkt nu echt vol te zitten en een verdere toename is nauwelijks voor te stellen. In de Nederwaard zouden de aantallen in potentie wel verder kunnen stijgen. Ook de komende jaren hopen we deze veelbesproken soort te blijven volgen, en het is ronduit spannend hoe de aantallen zich verder zullen ontwikkelen.

	Aantal territoria (BMP-methode)	Aantal nestvondsten (bestrijding)
Overwaard 2015	595	643
Overwaard 2016	1057	638
Nederwaard 2015	15	29
Nederwaard 2016	52	145

tabel 6. Vergelijking aantal nesten Grauwe gans tussen BMP-methode en nestbestrijding.

Grote Canadese gans

Deze grote ganzensoort is een exoot uit Noord-Amerika en broedt al geruime tijd in de boezems. Buitengewoon opvallend is het tegengesteld beeld in beide deelgebieden. De aantallen in de Nederwaard laten een gestage afname zien en in 2016 kon slechts 1 territoria worden opgetekend. In

de Overwaard daarentegen nemen de aantallen toe, al wisselt het van jaar tot jaar sterk. In 2016 werden maar liefst 49 territoria vastgesteld, een recordaantal. In deze uitschieter kunnen wat overzomeraars zijn meegeteld die niet tot broeden komen, maar dan nog blijft de toename opvallend. Ook eerder, in 2011, werd al een dergelijke grote toename vastgesteld. De toenmalige aantallen van 25 territoria vielen in de jaren daarna echter weer terug tot rond de 10 paar. Veel nesten van deze soort bevinden zich aan de randen van rietvelden en kades en zijn gemakkelijk te vinden. De gevlekte citroengele juveniele exemplaren zijn een onmiskenbare verschijning.

Brandgans

De Brandgans is in tegenstelling tot de Grauwe gans een oorspronkelijk arctische soort die op eigen kracht in razend tempo het broedgebied richting het zuiden heeft uitgebreid. Tegenwoordig broeden jaarlijks al duizenden paren brandganzen in Nederland. Tot 2016 werden hooguit enkele broedparen van deze middelgrote zwart-witte gans vastgesteld in de boezems van Kinderdijk. In 2011 werd in de Nederwaard één territorium vastgesteld, daarna steeds 0, ook in 2016. Ook in de Overwaard geen grote aantallen, wel een forse toename van 2 territoria in 2015 naar 15 in 2016. De kans is behoorlijk dat deze soort nog (flink) toe gaat nemen in het boezemgebied.

foto 4. Nijlganzen zijn luidruchtige exoten, die veel onrust veroorzaken onder elkaar en onder de overige vogelbevolking.
© Gerard Roest.

Nijlgans

Een eendachtige ganzensoort die van oorsprong uit de Nijldelta komt, maar in Nederland als exoot buitengewoon succesvol is. Vanwege het opportunistische gedrag, het taaie karakter en meerdere broedsels weet de Nijlgans op veel plaatsen jongen groot te brengen. Daarbij worden knotwilgen gebruikt en grondnesten gemaakt, maar ook voormalige kraaiennesten gekraakt. Nijlganzen verdedigen hun territoria en jongen buitengewoon fel tegen indringers. Al vroeg in het voorjaar zijn ze op de broedplaatsen te vinden. Naast broedparen komen er ook groepen onvolwassen vogels voor, maar die houden zich voornamelijk op in agrarisch gebied. In de Nederwaard komen jaarlijks 1 tot 2 territoria voor en neemt niet noemenswaardig toe. De aantallen in de Overwaard wisselen sterker en liggen tussen de 5 en 15 territoria. In 2016 werden 14 territoria vastgesteld wat

bovengemiddeld is, maar een echte toename is niet waar te nemen. Mogelijk is het maximum voor de boezems inmiddels bereikt.

Bergeend

Deze oorspronkelijke kustvogel is bezig met een opmars in het binnenland. Sinds 2014 is het ook een broedvogel van de Overwaard met één paar. In 2016 is dat toegenomen naar twee paren. Eind mei werd een alarmerende vogel aangetroffen midden in het gebied. Tijdens de laatste twee tellingen zijn twee paartjes met jongen waargenomen, op of nabij de grote plas. Of deze paren ook daadwerkelijk in het gebied gebroed hebben is allerminst zeker, paren met jongen kunnen grote afstanden afleggen. Broedende vogels zijn erg lastig te vinden. Het nest bevindt zich in polderdijken (muskusrat) of in halfhoge dichte vegetaties, in houtstapels enzovoort. Buiten het broedseizoen daarentegen valt deze opvallend gekleurde soort goed op.

Krakeend

Evenals de Grauwe gans is de Krakeend één van de meest succesvolle broedvogels in Nederland. De aantalsontwikkeling laat al jarenlang een even sterke stijgende lijn zien. In dat opzicht is het wel opvallend te noemen dat de broedvogelaantallen in het boezemgebied al jarenlang stabiel blijven op een vrij laag aantal. Wellicht dat deze soort in het boezemgebied niet het optimale broedhabitat vindt. In 2016 drie territoria voor deze soort in de Nederwaard en zes in de Overwaard. Dat betekent in beide gebieden geen opvallende verandering ten opzichte van eerdere jaren.

*foto 5. Krakeenden, twee mannetjes en een vrouwtje. Jaarrond is deze soort een algemene verschijning in de boezems.
© Gerard Roest.*

Slobeend

Een uitgesproken broedvogel van het veenweidegebied, en minder van moerassen. Bijna elk jaar worden zowel in de Over- als Nederwaard één of enkele territoria genoteerd van deze fraaie eendensoort. In de Nederwaard werden in 2016 geen broedverdachte slobeenden aangetroffen, in de Overwaard werden drie territoria genoteerd. Jongen werden nooit gezien, en het is de vraag of deze soort daadwerkelijk in het gebied gebroed heeft.

Tafeleend

Na enkele jaren afwezigheid is er in de Nederwaard weer sprake van een jaarlijkse verschijning van tafeleenden in het broedseizoen. Ook dit jaar was er weer een geslaagde broedpoging, wat zich uitte in een waarneming op 25 juni van een oudervogel met 5 juvenielen. Dit mag best bijzonder genoemd worden, want dergelijke waarnemingen zijn bijzonder schaars in de Alblasserwaard. Opvallend genoeg ontbreken waarnemingen van Tafeleend eerder in het broedseizoen, de trefkans is dus ook nog eens erg laat. In de Overwaard komen al vele jaren geen broedgevallen van deze fraaie eendensoort meer voor. Wel worden er jaarlijks overwinteraars waargenomen.

Bruine kiekendief

Opnieuw een matig jaar voor deze opvallende roofvogel, die het ook landelijk slecht doet. De totalen liepen terug van zes territoria in 2013 naar vier in 2014 en twee in 2015, in beide deelgebieden één. Dit jaar opnieuw één territoria in de Nederwaard, en twee in de Overwaard. Tijdens de purperreigertelling in de Overwaard werd een nest met kleine jongen gevonden.

foto 6. Bruine kiekendief mannetje. Deze schitterende rietroofvogel nestelt jaarlijks in de boezems, maar lijkt wel langzaam in aantal af te nemen. © Corné Stam.

Waterral

Deze typische soort van moerasgebieden heeft het erg moeilijk in de boezems. Het aantal territoria neemt al enkele jaren af en is nu tot het nulpunt gedaald. Vorig jaar was er in de Overwaard geen enkel territoria en in de Nederwaard nog twee. In 2016 kon er in de Nederwaard geen enkele waarneming van deze luidruchtige ral worden ingetekend. Ook het avondbezoek, dat onder andere voor deze soort uitgevoerd wordt, leverde geen waarnemingen op. In de Overwaard was er dankzij twee waarnemingen nog sprake van 1 geldig territoria. De reden van de afname van waterrallen in de boezems is niet helemaal duidelijk. In de Overwaard speelt de aftakeling van voormalig gezond rietland ongetwijfeld een grote rol. Geschikt habitat voor de Waterral is hier niet veel meer aanwezig. In de Nederwaard is de kwaliteit van het rietmoeras ogenschijnlijk beter, maar dat uit zich niet in hogere aantallen.

Kievit

Op het eerste gezicht geen typische vogel van een gebied als de boezems van Kinderdijk. Toch komen jaarlijks enkele paren tot broeden op de gemaaide delen van de rietvelden. In 2016 twee territoria in de Overwaard en één in de Nederwaard. Jongen werden niet waargenomen. De waarnemingen van alarmerende vogels bevestigen echter dat er op een zeker moment wel jongen waren, of die ook uitgevlogen zijn is niet bekend.

Tureluur

Bijzonder is de waarneming van een fel alarmerend paartje Tureluur op 11 juni in de Nederwaard. Net als de aanwezige Kieviten is een broedpoging van deze soort niet uitgesloten. Het kort gemaaide rietland voldoet om een nest uit te broeden, en de periode van de waarneming is het moment dat Tureluurs uitkomende nesten of kleine jongen hebben. Het is echter de vraag of de jongen kunnen opgroeien in de directe omgeving en mogelijk is er van de broedpoging niets terechtgekomen. Het is wel het eerste gedocumenteerde geval van broedverdachte Tureluurs op gemaaid rietland in de boezems Kinderdijk

Kokmeeuw

In de jaren 2011-2013 was de Kokmeeuw een algemene broedvogel van de Nederwaard, met ruim 30 tot ruim 50 broedparen. Ze broedden daar op vlotjes, die daar elk jaar uitgelegd worden voor de zwarte stern. Deze laatste soort had daardoor dus last van hevige concurrentie om nestplaatsen. Sinds 2014 komt dit echter niet meer voor, en broeden er niet meer dan 10 paartjes in de Nederwaard. Daarentegen is er sinds datzelfde jaar een grote kolonie ontstaan in de Hoge Boezem van Nieuw-Lekkerland. De meeste nesten bevinden zich daar in de hoge 'stoelen' van de pluimzegge. De aantallen nemen nog steeds toe, van 36 territoria in 2014 naar 60 in 2015 en in 2016 werd het voorlopige record bereikt: maar liefst 103 territoria. Tijdens de BMP-tellingen is de Kokmeeuw na de grauwe gans wellicht de meest opvallende broedvogel geworden in dit deelgebied. Een lang leven lijkt deze kolonie niet beschoren, aangezien de kwaliteit van dit deel van het gebied zeer snel afneemt en een grote plas water dreigt te worden.

foto 6. De aantallen in de kolonie kokmeeuwen nemen een hoge vlucht. © Corné Stam.

Ransuil

Een soort die het landelijk moeilijk heeft. In en rondom de Nederwaard wordt sporadisch een jagende vogel waargenomen, een territorium is echter, ook in 2016, nog niet vastgesteld. In de Overwaard is de soort frequenter aanwezig, waarschijnlijk door de aanwezigheid van meer wilgenstruweel, waar de vogels roesten en kunnen broeden. Dat broeden gebeurt in andermans nest, vaak een oud nest van zwarte kraai of ekster. De meeste jaren wordt in de Overwaard één of enkele territoria vastgesteld. Ook in 2016 één territoria. Deze is samengesteld uit enkele waarnemingen van één vogel in de zuidoosthoek van het gebied. In 2015 werden twee territoria vastgesteld, In dit jaar werden op één locatie ook juveniele vogels waargenomen.

Koekoek

Een bekende vogel met een onmiskenbare roep, die in beide boezems te horen is. Het aantal roepende vogels is een indicatie voor het aantal territoria, maar wordt vaak overschat. Koekoeken verplaatsen zich snel en over grote afstanden binnen het gebied, waarbij dezelfde vogel zich opnieuw kan voordoen als een nieuw exemplaar. In 2016 werden in totaal 4 territoria vastgesteld in de Overwaard en Nederwaard samen. Dit is vermoedelijk aan de hoge kant, maar wel in lijn met de afgelopen jaren.

Blauwborst

Een opvallende soort, zowel qua kleur als zang. De 14 territoria in 2015 was wat aan de schrale kant. In 2016 deed deze soort het beter, met in totaal 19 territoria, 12 in de Overwaard en zeven in de Nederwaard. Hiermee zit deze soort weer op niveau van eerder jaren. De blauwborst is een bewoner van rietvelden met voldoende ruigte en struweel, wat ook de hogere aantallen in de Overwaard verklaart. In gebieden als Biesbosch en Oostvaardersplassen is het een zeer algemene broedvogel. Landelijk laten de broedvogelaantallen van deze fraaie soort en Afrika-ganger, zij het met enkele fluctuaties, een stijgende lijn zien.

Sprinkhaanzanger

Deze soort komt niet jaarlijks tot een territorium in de boezems en de laatste jaren lijkt het aantal waarnemingen van de Sprinkhaanzanger zelfs weer schaarser te worden. De onopvallende ratelzang lijkt veel op die van de Snor, maar geoefende oren halen dat er wel uit. Daarbij heeft de Sprinkhaanzanger meer een voorkeur voor ruiger rietland met verspreide struiken. Het territorium in de Nederwaard van 2016 is gebaseerd op slechts 1 waarneming tussen de geldende datumgrenzen, en wel op 28 mei. Zingende vogels uit eerdere jaren werden vaak langere tijd waargenomen. Ook in de Overwaard was een eenmalige zangwaarneming op 16 april, maar dit was niet voldoende voor een territorium.

Cetti's zanger

Deze qua kleur onopvallende vogel staat samen met de grauwe gans in het rijtje van meest succesvolle broedvogels van Nederland. Begin jaren '70 was de soort ook al broedvogel in Nederland, inclusief Kinderdijk, maar is daarna, hoogstwaarschijnlijk door enkele koude winters, zo goed als verdwenen. Ongeveer sinds de eeuwwisseling heeft de Cetti's zanger zich wederom als broedvogel gevestigd. Met name de Biesbosch is een echt bolwerk voor deze soort geworden, en daarvandaan is de soort zich in rap tempo verder aan het verspreiden over Nederland. In het voorjaar van 2007 werden de eerste vogels in de Alblasserwaard waargenomen, niet heel verwonderlijk aan de zuidrand van de waard, langs de Merwede. Dicht bij de Biesbosch dus. In het najaar van 2008 werd de eerste Cetti's zanger (weer) in Kinderdijk waargenomen. Het duurde tot 2011 tot deze soort op de broedvogellijst van het gebied verscheen. Na de twee goed jaren 2012 en 2013 met respectievelijk zes en zeven territoria, liepen de aantallen weer iets terug naar vier in 2014 en drie in 2015. In 2016 was echter weer een heel goed jaar, en werd zelfs een voorlopig record bereikt: maar liefst 12

territoria, beide deelgebieden zes. Behoorlijke fluctuaties dus, en het is afwachten hoe het deze soort in de toekomst verder zal vergaan.

Kleine karekiet

De meest algemene kleine vogel van het boezemgebied. Onopvallend qua kleur en gedrag, blijft meestal onderin het riet. De zang is niet heel luid, maar wel kenmerkend en daarom een vrij eenvoudig te inventariseren soort. De aantallen van deze soort fluctueren iets meer dan die van de rietzanger, jaarlijks worden meestal tussen de 100 en 150 territoria vastgesteld. 2016 week daarvan niet af, met in de Overwaard 67 en in de Nederwaard 68 territoria. Mooi gelijk verdeeld dus, al is het wel voor het eerst in tenminste zes jaar dat de Nederwaard meer kleine karekieten herbergt dan de Overwaard. Deze soort, hoewel algemeen, zou meer te lijden kunnen hebben en krijgen van de achteruitgang van de Overwaard dan de rietzanger.

Rietzanger

Één van de meest opvallende en algemene soorten van het gebied. In tegenstelling tot de op het eerste gezicht gelijkende kleine karekiet is het verenkleed van deze vogel contrastrijker getekend. De soort valt echter het meest op door de vrij luide en krassende zang, die de vogel ten gehore brengt vanaf een vrij hoge uitkijkpost bovenin het riet of in een struik. Met uitzondering van topjaar 2011 worden in het totale boezemgebied jaarlijks ongeveer 45 territoria vastgesteld. Ook in 2016 was dit het geval, 27 in de Overwaard en 18 in de Nederwaard. Het verschil tussen beide deelgebieden is meestal wat kleiner. De achteruitgang van met name de Overwaard zal voor deze soort niet direct een grote bedreiging vormen, aangezien de rietzanger veel minder gebonden is aan overjarig riet dan bijvoorbeeld de snor. Rietzangers zijn vaak te vinden in wat ruigere stukken, met bijvoorbeeld wat braam of wilgenstruweel.

foto 7. Maai-beheer waarbij variatie is tussen bloemrijk gemaaid rietland en flinke overjarige rietkragen zijn essentieel voor soorten als Rietzanger, Snor, Blauwborst en Baardman. © Pieter Bieren.

Baardman

Een sterk aan riet gebonden mezensoort, die vaak opvalt door het heldere ping-geroep. Daarbij is de Baardman een uiterst sociale vogel die vaak in familiegroepen voorkomt, en in jaren met voldoende voedselaanbod veel jongen kan grootbrengen. De soort komt uitsluitend voor in grote rietvelden en een substantieel aandeel overjarig riet is daarbij een vereiste. In de winter schakelen Baardmannetjes over op rietzaden, en ze zijn dus het hele jaar door waar te nemen. De soort doet het de laatste jaren helaas uitgesproken slecht, met in 2016 slechts 1 territoria in de Nederwaard en 2 in de Overwaard. Vooral in de Nederwaard is de afname ten opzichte van 2014 (8) opvallend groot. Koud winterweer, hoofdoorzaak van de wintersterfte, is niet aan de orde geweest. De oorzaak van de afname moet daarom vermoedelijk gezocht worden in het voedselaanbod gedurende het hele jaar.

Rietgors

Deze soort is een typische vogel van verruigd rietland, en komt zelfs voor in grienden. De verruiging van de rietvegetatie in de Overwaard is daarom voor deze soort geen probleem. Echter heeft de soort het er wel steeds moeilijker door de geleidelijke afname van het rietareaal. De meeste territoria in de Overwaard liggen dan ook aan de noord- en westrand waar het rietland nog intact is. In de Nederwaard is de soort juist voornamelijk aangetroffen langs de overjarige rietstroken en randen van percelen, bij voorkeur met wat opslag van jonge boompjes. Vooral in de zuidwestelijke hoek van de Nederwaard is de dichtheid hoog. In totaal werden 16 territoria in de Overwaard vastgesteld en 22 in de Nederwaard. Rietgors is een van de eerste zangvogels die in maart het rietland opvrolijken met hun heldere korte zang. In de winter trekken de meeste exemplaren weg, maar jaarrond kun je de soort in beide boezems tegenkomen.

4. Natura 2000-soorten

De Boezems van Kinderdijk zijn aangewezen als Natura 2000-gebied vanwege het Europees belang van het gebied voor 7 vogelsoorten, de zogenaamde kwalificerende soorten. In dit hoofdstuk worden de monitoringsresultaten van deze soorten besproken en ingegaan op de langjarige trend van de (broed)resultaten die voortkomen uit de monitoring en inventarisaties die de leden van de Vogelwerkgroep (VWG) van de Natuur- en Vogelwacht de afgelopen jaren hebben verricht in Boezems Kinderdijk.

Voor elk van de zogenaamde 'kwalificerende' vogelsoorten in de Boezems van Kinderdijk is een instandhoudingsdoelstelling vastgesteld. In tabel 1.1 zijn de Natura 2000-waarden en hun instandhoudingsdoelstellingen weergegeven. Voor de Zwarte stern geldt een verbeterdoelstelling. De (langjarige) resultaten van de tellingen door leden van de VWG kunnen worden gebruikt om te controleren of deze doelstellingen worden gehaald.

N 2000-waarde	Instandhoudingsdoelstelling
BROEDVOGELS	
Purperreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 75 paren
Porseleinhoen	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 1 paar
Snor	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 9 paren
Verbeterdoelstelling	
Zwarte stern	Uitbreiding en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 40 paren
NIET-BROEDVOGELS	
Smient	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 3700 vogels (seizoen maximum)
Krakeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 90 vogels (seizoen maximum)
Slobeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 30 vogels (seizoen maximum)

tabel 1.1 Natuur 2000 doelsoorten en instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebied Boezems Kinderdijk

De doelsoorten dienen als een soort kapstok voor het beheer van het gebied. De boezems moeten dus ten gunste van de genoemde soorten worden beheerd. Om de zes jaar moet een beheerplan worden geëvalueerd, om te zien of de genomen maatregelen effectief bleken.

Purperreiger

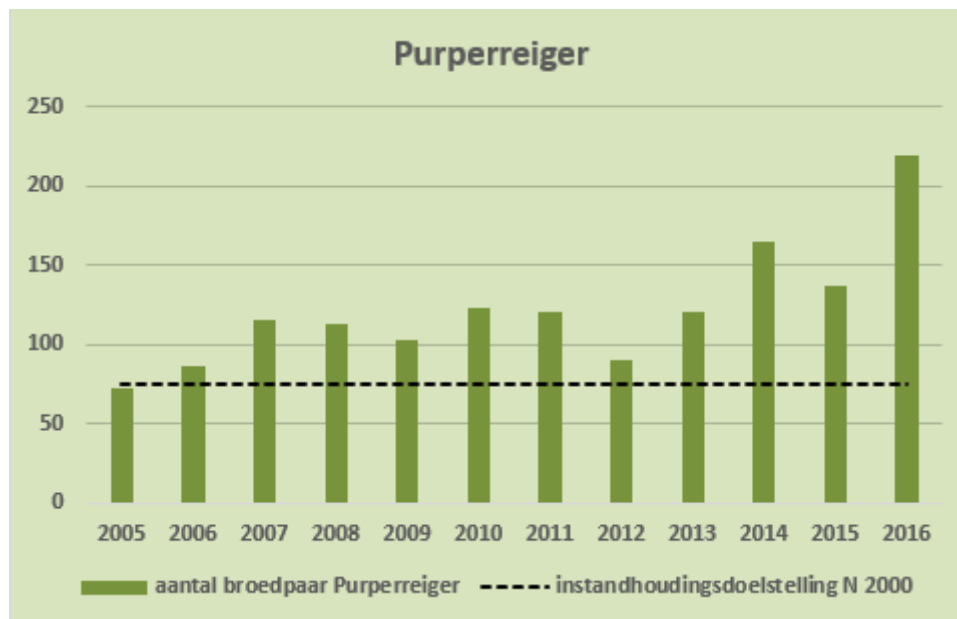
In 2016 herbergden de boezems van Kinderdijk voor het eerst in de grootste kolonie Purperreigers van Nederland. In totaal konden op 4 juni 219 nesten worden geteld. Hiermee bleef Kinderdijk de Zouweboezem (209) en Nieuwkoop (133) voor. Met 947 paar was 2016 een topjaar voor de Purperreiger in Nederland. Bijna een kwart van de Nederlandse populatie broedde in 2016 in de Boezems van Kinderdijk!

Voor het eerst sinds tientallen jaren nestelden er ook Purperreigers in de Hooge Boezem van de Nederwaard. In het centrale deel, waar relatief veel overjarig riet aanwezig is wisten 5 paar een nest te bouwen.

De hoofdkolonie bevond zich wederom in de uiterste zuidwesthoek van de Hooge Boezem van de Overwaard (HBO). Hier werden 119 nesten geteld. Een aantal Purperreigers had ervoor gekozen om in de naastgelegen oude griend te broeden, en maakten hun nest in de knot van de wilg.

Voor het eerst nestelden ook Purperreigers (22 paar) in het rietveld direct langs de kade van de HBO tussen de 3^e en 4^e molen van Overwaard. Dit van de kade toegankelijke gors maakt deze deelkolonie echter wel gevoelig voor verstoring en/of predatie.

Er waren in 2016 opvallend veel kleine sub kolonies, het lijkt erop dat goede nestplaatsen (lees geschikt riet) schaars beginnen te worden. In overleg met Waterschap Rivierenlanden en Loon- en Rietbedrijf Hoek is besloten om in 2017 het riet in de hoofdkolonie en het riet op ten minste één perceel waar in 2016 een deelkolonie nestelde ongemoeid te laten. Hiermee wordt geprobeerd ervoor te zorgen dat op deze percelen ook in 2017 geschikt habitat te vinden is voor de Purperreiger om hun nest te bouwen.

Grafiek 1 Aantal paar Purperreiger 2005-2016

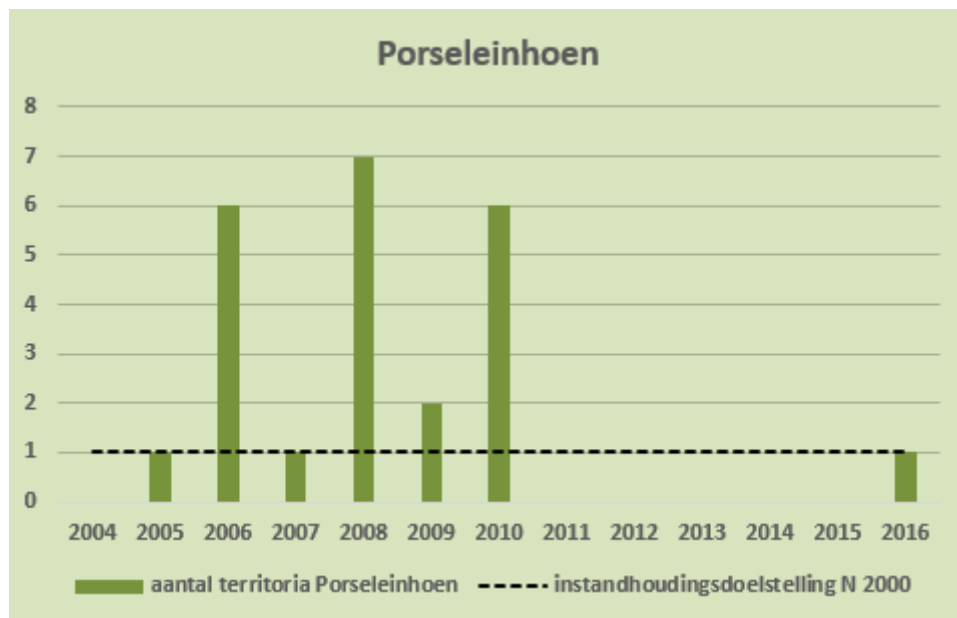
Porseleinhoen

Na vijf jaar was in 2016 eindelijk weer de karakteristieke 'zweepslag' (roep) van de Porseleinhoen in de Kinderdijkse boezems te horen. Het eerste Porseleinhoen riep tijdens de monitoringsronde op zaterdag 19 mei, en was tot 28 mei te horen in de Hooge Boezem van de Nederwaard (HBN).

Een week later werd tijdens de ronde in de Hooge Boezem van de Overwaard (HBO) ook een Porseleinhoen gehoord. Even werd gedacht dat het dier van de HBN wellicht het Achterwaterschap richting de HBO was overgestoken, maar op 28 maart werd in de late avonduren op hetzelfde moment in de beide boezems een roepende Porseleinhoen gehoord. Na deze waarneming zijn geen roepende Porseleinhoentjes meer gehoord. Er zijn in 2016 geen zichtwaarnemingen geweest.

Een filmpje van de waarneming van de roepende Porseleinhoen tijdens de BMP-ronde van 27 mei 2016 in de Hooge Boezem van de Overwaard te vinden op YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=ev9CIQeo36o>

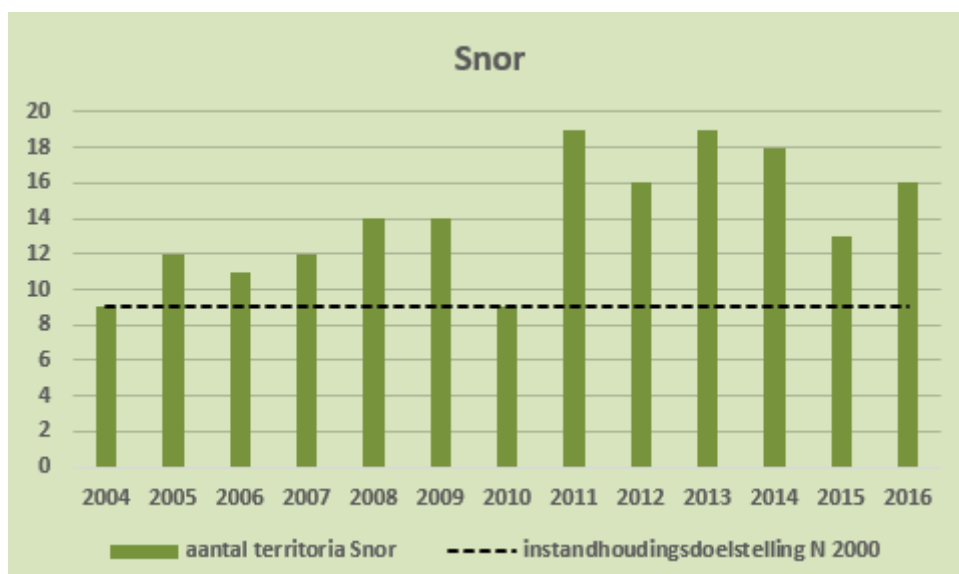
Grafiek 2 Aantal territoria Porseleinhoen 2005-2016

Snor

Na twee jaar achteruitgang was er in 2016 er een voorzichtig herstel van het aantal territoria van de Snor in de Boezems van Kinderdijk. Deze Rode lijstsoort had in 2016 in totaal 16 territoria, tegenover 13 territoria in 2015. In zowel de Hooge Boezem van de Overwaard (+2) als in de Hooge Boezem van de Nederwaard (+1) waren meer Snorren te vinden.

De Snor bouwt zijn nest in overjarig riet, dit is goed te zien aan de verspreiding van de territoria in de HBN. In het oostelijk deel, dat begin 2016 geheel werd gemaaid, zijn geen territoria te vinden.

Met het Waterschap Rivierenlanden en Riethandel Hoek is afgesproken om in 2017 3 meter brede randen te laten staan langs de vaart rondom de te maaien percelen. Hopelijk kunnen rietvogels, zoals de Snor, hiervan profiteren.

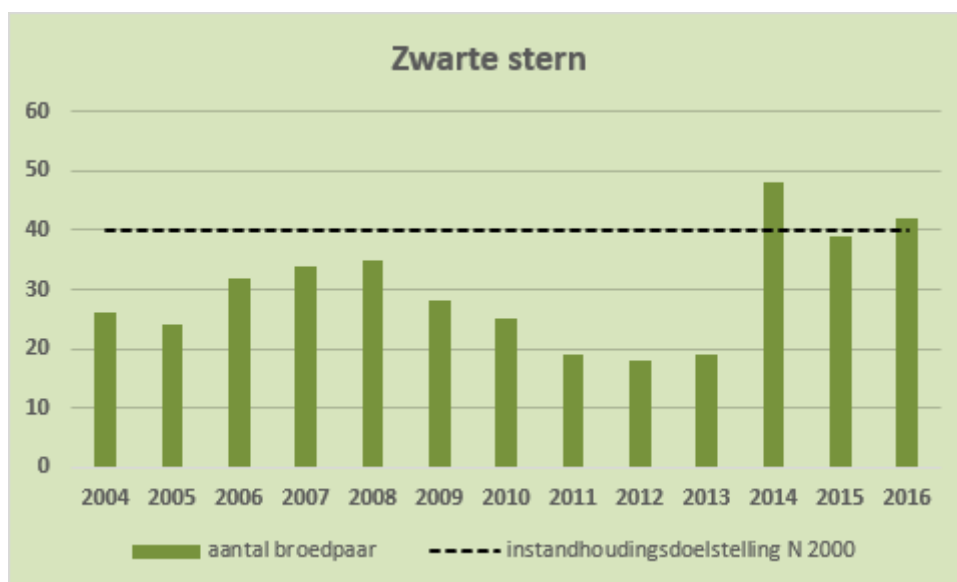
Grafiek 3 Aantal territoria Snor 2005-2016

Zwarte stern

Het was spannend hoe de Zwarte sterns zouden reageren op het saneren van het deel van de Hoge Boezem van de Nederwaard (HBN) waar de grootste broedlocatie de afgelopen jaren was te vinden. In de herfst- en wintermaanden van 2015 vond hier een drastische sanering plaats, en is met zware metalen vervuilde bagger verwijderd in het kader van het beheerplan Natura 2000. Door de baggerwerkzaamheden is deze locatie minder geschikt geworden als broedplek voor Zwarte sterns, doordat een groot deel van de watervegetatie, die in bescherming brengt voor nestelende Zwarte sterns en hun kuikens, is verwijderd.

Waterschap Rivierenland heeft in samenwerking met de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard' mitigerende maatregelen genomen. Zo zijn al in 2015 op andere locaties in de HBN 40 nieuwe vlotjes uitgelegd om de sterns 'te laten wennen'. Ook zijn er een groot aantal wortels van de Gele plomp gepland, om de watervegetatie zo snel mogelijk te laten herstellen. Daar waar mogelijk is de Gele plomp gespaard. Daarnaast zijn de gesaneerde broedlocaties afgeschermd d.m.v. drijvende balken om verdere verstoring te voorkomen.

De mitigerende maatregelen lijken goed uit te pakken. Er waren in 2016 in totaal 42 paartjes, tegenover 39 paartjes in 2015. De Zwarte sterns wisten de vlotjes op de nieuwe locatie te vinden. In het eerste jaar (2015) dat hier vlotjes werden uitgelegd waren er 11 broedpaar, tegenover 27 paar in 2016. Ook op de oude, gesaneerde locatie, zijn in 2016 weer vlotjes uitgelegd. Hier waren in totaal 15 broedpaar tegenover 28 paar in 2015. In 2017 zullen op beide locaties in totaal 80 vlotjes worden uitgelegd.

Grafiek 4 aantal broedpaar Zwarte stern 2005-2016

Watervogeltellingen

De watervogels in de Hoge Boezem van de Overwaard worden in de wintermaanden maandelijks geteld door dhr. Ad Kooij van de Vogelwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard'. Dit gebeurt volgens de richtlijnen die door SOVON (Stichting Vogelonderzoek Nederland) zijn opgesteld. De tellingen worden overdag, in het weekend dichtst bij het midden van de maand, verricht. Alle (water)vogels die in het gebied aanwezig zijn worden ingevoerd in de database van SOVON.

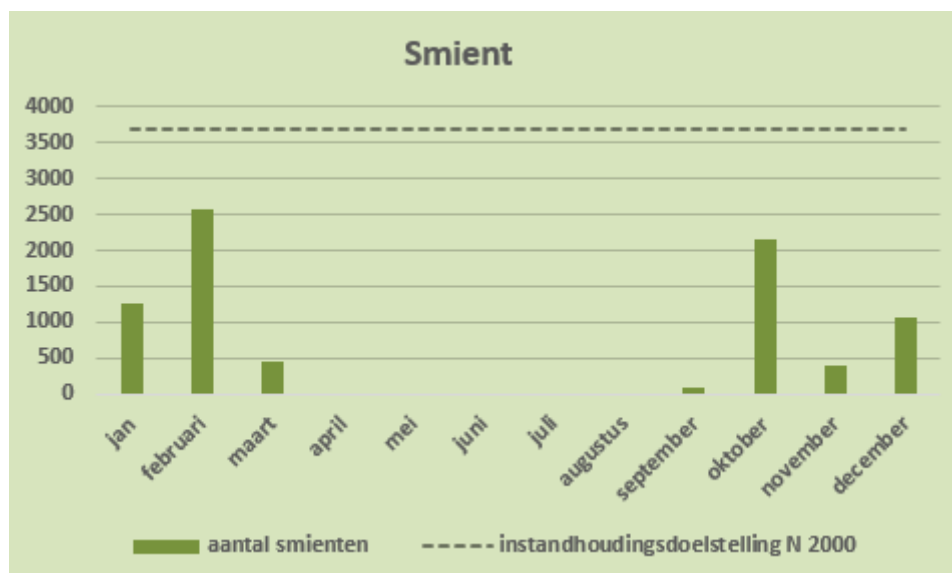
In de boezems van Kinderdijk is hierbij speciaal aandacht voor de zogenaamd kwalificerende soorten: de Smient, Slobeend en Krakeend. Er zijn in 2016 in totaal 7 tellingen verricht. De resultaten van de tellingen zijn weergegeven in de grafieken die hieronder bij de soortbespreking zijn te vinden.

Smient

Het aantal Smienten dat tijdens de watervogeltellingen in 2016 werden geteld ligt een stuk lager dan voorgaande jaren, en blijven dik onder de instandhoudingsdoelstelling (seizoenmaximum van 3700 vogels) Er zijn hiervoor een aantal mogelijke redenen: zo loopt het aantal overwinterende Smienten in Nederland al sinds 2002 terug. Waarschijnlijk omdat de Smient door klimaatsverandering noordelijker kan overwinteren. Ook blijkt er een lager broedresultaat te zijn.

Ook spelen er lokale factoren: op de grote plas, waar de meeste Smienten overwinteren, vinden momenteel grootschalige werkzaamheden plaats. In het kader van het beheerplan Natura 2000-Boezems Kinderdijk vindt hier rietherstel plaats. In de grote plas wordt een rieteland gemaakt van 15 hectare, waardoor minder open water beschikbaar is voor de Smient.

Mogelijk speelt de sinds november 2016 heersende vogelgriep ook een rol. In de nabijgelegen Eendenkooi Bakkerswaal overwinteren dit seizoen ook minder Smienten en zijn slachtoffers gevonden van de vogelgriep.

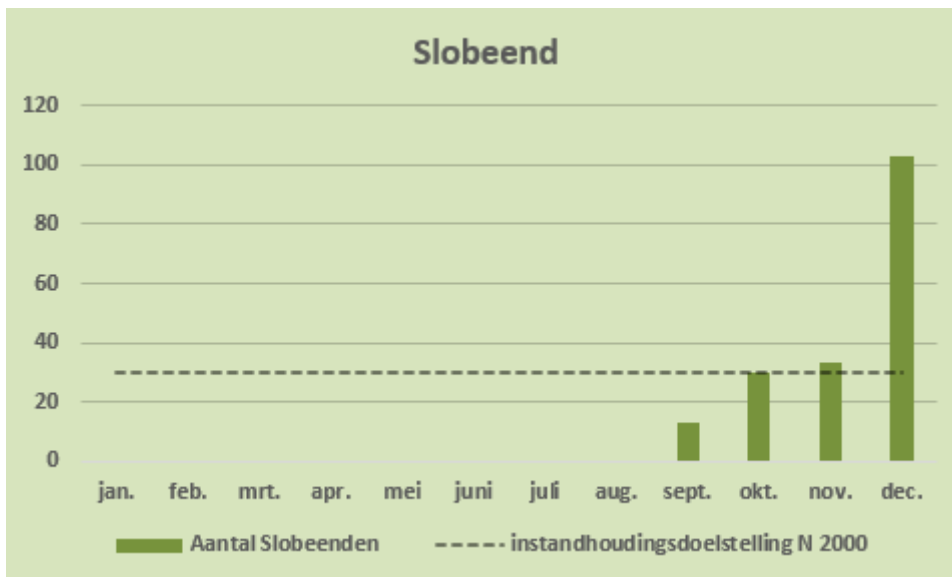

Grafiek 1 aantal Smienten tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in 2016 (bron SOVON)

Slobeend

In de Boezems van Kinderdijk waren in 2016 3 territoria van de Slobeend. Dat waren er meer dan in 2014 en 2015, toen er in beide jaren slechts 1 territorium was te vinden in de Hooge Boezem van de Overwaard (HBO). Ook dit jaar waren alle 3 de territoria te vinden in de HBO.

Behalve als broedvogel gebruikt de Slobeend de Boezems van Kinderdijk ook als foerageer- en rustgebied. Het Natura 2000-gebied "Boezems Kinderdijk heeft als instandhoudingsdoelstelling een seizoen maximum van 30 Slobeenden. Het aantal Slobeenden kan tijdens de maandelijkse tellingen behoorlijk fluctueren, vooral in laatste maanden van het jaar worden Slobeenden in de boezems gezien. Voor 2016 lag het maximum in december toen er 103 werden geteld tijdens de maandelijkse watervogeltelling.

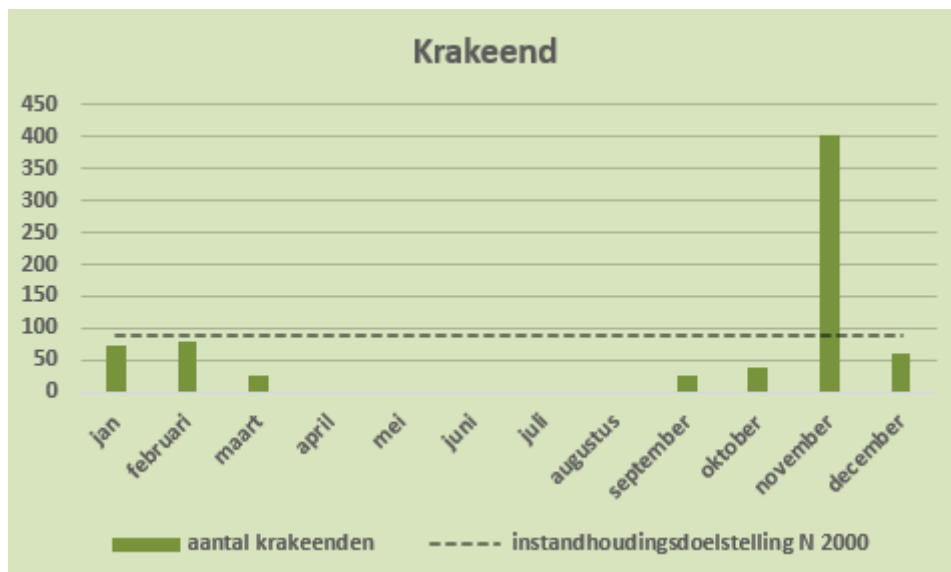
Grafiek 6 aantal Slobeenden tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in 2016 (bron SOVON)

Krakeend

In de Boezems werden in 2016 in totaal 9 territoria van de Krakeend geteld. De meeste (6) bevonden zich in de verruigde delen van de Overwaard. Het aantal paartjes Krakeenden in de Boezems van Kinderdijk is de afgelopen jaren vrij stabiel.

In de wintermaanden verzamelen de Krakeenden zich in het Achterwaterschap en de bredere sloten in de weidse Alblasserwaardse polder. Daarnaast maakt de Krakeend gebruik van de Boezems als rustgebied.

Net als bij de Slobeend verschillen de aantallen van maand tot maand, maar worden in de winterperiode tijdens elke wintervogeltelling Krakeenden gezien. Met een seizoen maximum van 400! in november werd de doelstelling in 2016 ruim gehaald. Behaald, hoewel tijdens de overige maanden het aantal overwinterende Krakeenden onder de 90 exemplaren bleef.

Grafiek 7 aantal Krakeenden tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in 2016 (bron SOVON)

5. Bronnen

Literatuur

- Boele A., van Bruggen J., Hustings F., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. (2016) Broedvogels in Nederland in 2014. Sovon-rapport 2016/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen
- Hustings F. & Vergeer J.W. (2002). Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000; verspreiding, aantallen, verandering
- KNMI Klimatologie, www.knmi.nl
- Royal Haskoning/DHV, A.J.M. van den Broek (2015) Beheerplan Boezems Kinderdijk 2014-2019
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2012) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2011, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2013) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2012, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2014) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2013, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2015) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2014, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2016) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2015, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.

Fotoverantwoording

De foto's in dit verslag zijn afkomstig van Gerard Roest, Corné Stam en Pieter Bieren.

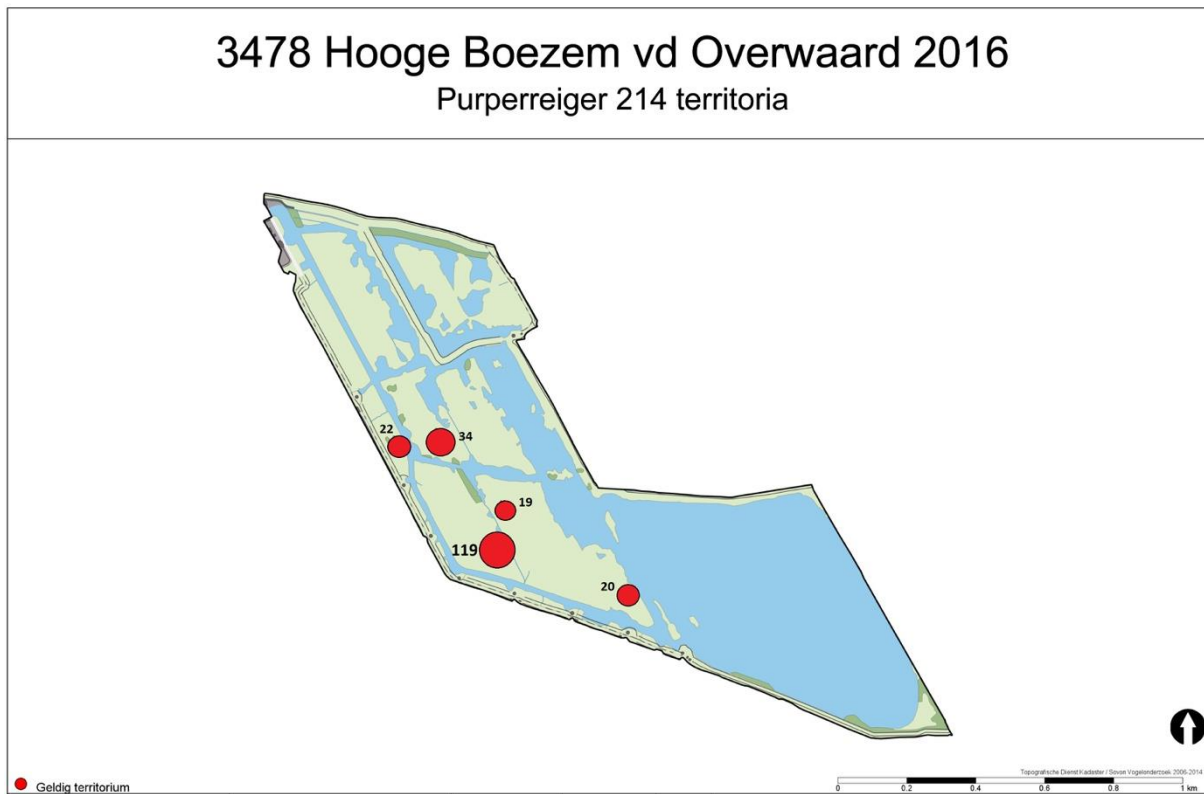
foto 8. Rietland in mei, een onnatuurlijke bruine kleur met nauwelijks jonge vegetatie. © Corné Stam.

Bijlage 1. Aantallen per soort 2011-2016

Hooge Boezem van de Overwaard							Hooge Boezem van de Nederwaard						
soort	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016	soort
Fuut	8	10	8	9	8	9	7	8	7	7	7	7	Fuut
Roerdomp	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	Roerdomp
Woudaap	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	Woudaap
Blauwe Reiger	1	0	0	0	0	0							Blauwe reiger
Purperreiger	121	90	120	165	137	214	0	0	0	0	0	5	Purperreiger
Knobbelzwaan	2	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	1	Knobbelzwaan
Kolgans	0	0	0	0	1	0							Kolgans
Grauwe Gans	88	183	38	127	595	1057	5	5	9	10	15	52	Grauwe Gans
Soepgans	1	0	0	0	1	0							Soepgans
Grote Canadese Gans	25	6	10	8	16	49	6	4	4	7	3	1	Grote Canadese Gans
Brandgans	1	2	1	1	2	15	1	0	0	0	0	0	Brandgans
Nijlgans	11	8	4	4	6	14	0	2	1	1	2	1	Nijlgans
Bergeend	0	0	0	1	1	2							Bergeend
Krakeend	7	7	5	6	7	6	1	3	3	2	1	3	Krakeend
Wintertaling	2	0	0	0	0	0							Wintertaling
Wilde Eend	60	40	41	23	47	35	26	31	25	32	25	23	Wilde Eend
Soepeend	0	1	0	0	1	0	0	2	1	2	0	0	Soepeend
Zomertaling	1	0	1	0	0	0							Zomertaling
Slobeend	3	2	3	1	1	3	1	1	2	0	0	0	Slobeend
Tafeleend							0	0	0	1	1	1	Tafeleend
Kuifeend	3	6	6	2	3	3	0	0	0	0	4	0	Kuifeend
Bruine Kiekendief	2	5	5	3	1	2	2	1	1	1	1	1	Bruine Kiekendief
Torenvalk	0	0	0	0	0	1							Torenvalk
Fazant	3	1	1	2	2	1	4	6	4	7	6	5	Fazant
Waterral	3	5	2	3	0	1	6	6	2	5	2	0	Waterral
Porseleinhoen	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	Porseleinhoen
Waterhoen	17	9	7	4	7	5	13	10	11	8	8	8	Waterhoen
Meerkoet	11	5	4	5	7	7	11	10	8	8	7	9	Meerkoet
Kievit	1	0	0	2	1	2	0	1	1	1	3	1	Kievit
Tureluur							0	0	0	0	0	1	Tureluur
Kokmeeuw	11	34	20	36	60	103	38	36	55	9	4	5	Kokmeeuw
Zwarte Stern	0	0	0	0	0	0	19	18	19	48	39	42	Zwarte Stern
Holenduif	6	6	7	5	4	4	4	4	3	0	3	2	Holenduif
Houtduif	5	1	6	3	2	2	5	9	8	3	3	4	Houtduif
Turkse Tortel							5	3	5	2	7	7	Turkse Tortel
Koekoek	3	3	3	2	1	2	2	1	2	1	1	2	Koekoek
Ransuil	0	1	1	0	2	1							Ransuil
Ijsvogel	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	Ijsvogel
Groene Specht							0	0	0	0	0	1	Groene Specht
Grote Bonte Specht	2	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	Grote Bonte Specht
Witte kwikstaart	1	1	0	0	0	0							Witte kwikstaart
Winterkoning	24	24	22	23	22	17	9	14	12	15	19	20	Winterkoning
Heggenmus	7	4	6	6	5	5	9	7	5	9	10	10	Heggenmus
Nachtegaal							0	0	1	0	0	0	Nachtegaal
Blauwborst	14	11	13	16	9	12	6	9	5	4	5	7	Blauwborst
Roodborsttapuit	0	1	0	0	0	0							Roodborsttapuit
Merel	10	8	8	11	3	10	9	11	9	8	12	10	Merel
Zanglijster	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	2	1	Zanglijster
Cetti's Zanger	0	3	4	1	1	6	1	3	3	3	2	6	Cetti's Zanger
Sprinkhaanzanger	2	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	Sprinkhaanzanger
Snor	12	10	10	7	4	6	7	6	9	11	9	10	Snor
Rietzanger		26	28	26	22	27	27	22	21	21	25	18	Rietzanger
Bosrietzanger	8	6	7	2	3	6	1	4	2	5	1	2	Bosrietzanger
Kleine Karekiet	101	93	79	59	67	67	74	75	64	52	57	68	Kleine Karekiet
Grote Karekiet	0	0	0	0	0	0							Grote karekiet

Hooge Boezem van de Overwaard							Hooge Boezem van de Nederwaard						
Spotvogel	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	Spotvogel
Braamsluiper	2	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	Braamsluiper
Grasmus	3	0	3	2	3	4	2	2	1	2	2	2	Grasmus
Tuinfluit	3	3	6	9	7	4	5	3	4	3	3	2	Tuinfluit
Zwartkop	3	0	1	4	2	6	2	4	6	3	1	4	Zwartkop
Tjiftjaf	17	13	13	11	9	8	11	12	9	11	12	10	Tjiftjaf
Fitis	28	23	21	21	23	19	13	12	4	8	11	9	Fitis
Grauwe Vliegenvanger							1	1	0	0	0	0	Grauwe Vliegenvanger
Baardman	2	3	2	3	0	2	2	2	7	8	2	1	Baardman
Staatmees	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	Staatmees
Pimpelmees	5	8	3	4	5	4	4	5	6	4	2	4	Pimpelmees
Koolmees	5	5	6	9	9	6	7	9	8	8	11	11	Koolmees
Boomkruiper							0	1	0	0	0	2	Boomkruiper
Gaai	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	Gaai
Ekster	6	3	2	4	5	2	1	3	2	4	6	3	Ekster
Kauw							0	0	0	0	1	6	Kauw
Zwarte Kraai	2	2	0	2	2	1	1	2	1	1	2	2	Zwarte Kraai
Spreeuw	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	Spreeuw
Huisemus	17	15	13	12	10	18	9	19	22	29	16	22	Huisemus
Vink	3	0	1	1	0	0	4	1	2	0	2	2	Vink
Groenling	2	1	1	2	1	0	4	1	3	2	2	3	Groenling
Putter	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	Putter
Kneu	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	Kneu
Rietgors	25	28	26	18	15	16	19	23	21	23	14	22	Rietgors

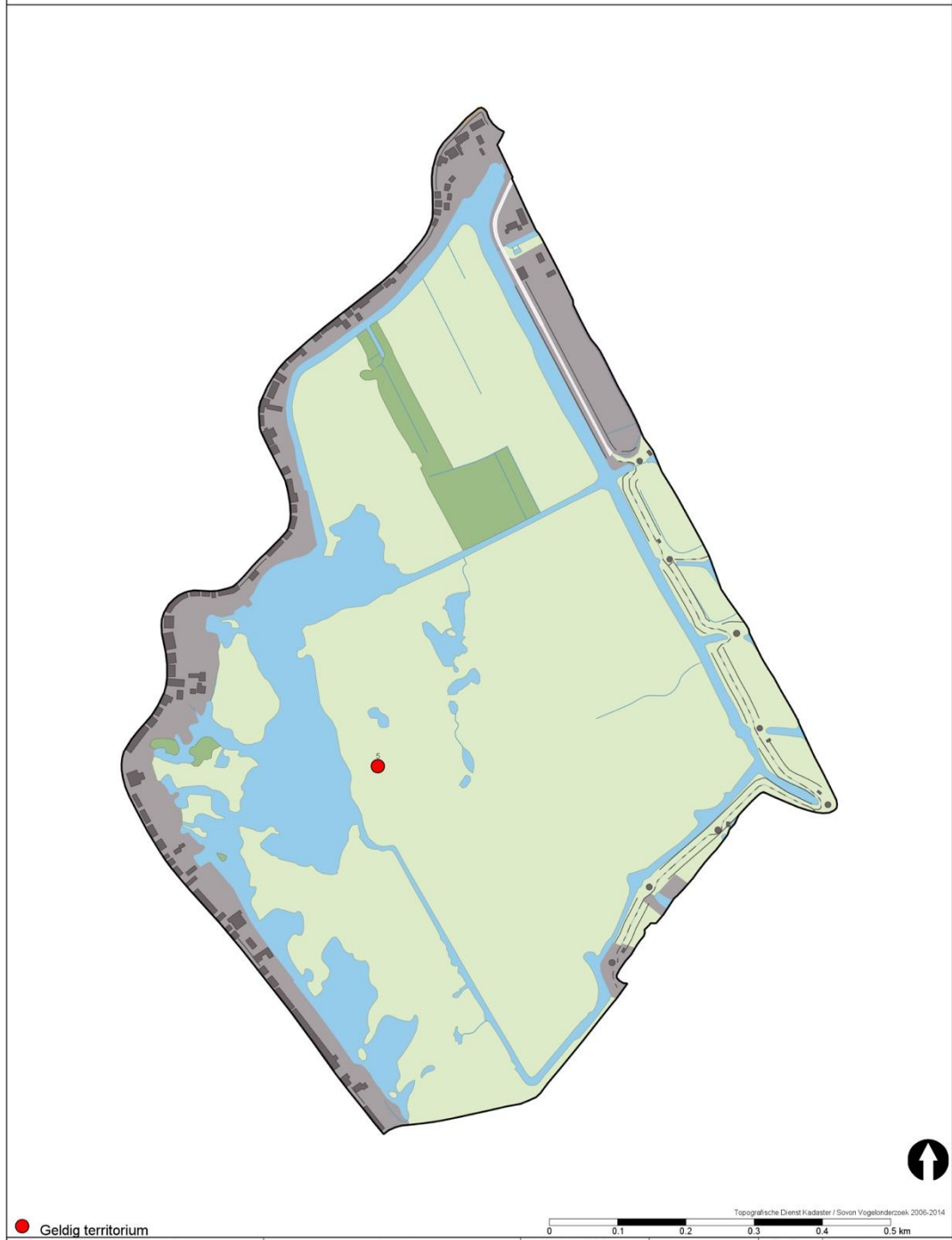
Bijlage 2. Verspreidingskaartjes 2016

Figuur 2 Aantal nesten Purperreiger 2016 in Hooge Boezem van de Overwaard (bron SOVON)

3622 Hooge Boezem Nederwaard 2016

Purperreiger 5 territoria

Figuur 2 Aantal nesten Purperreiger 2016 in Hooge Boezem van de Nederwaard (bron SOVON)

3478 Hooge Boezem vd Overwaard 2016

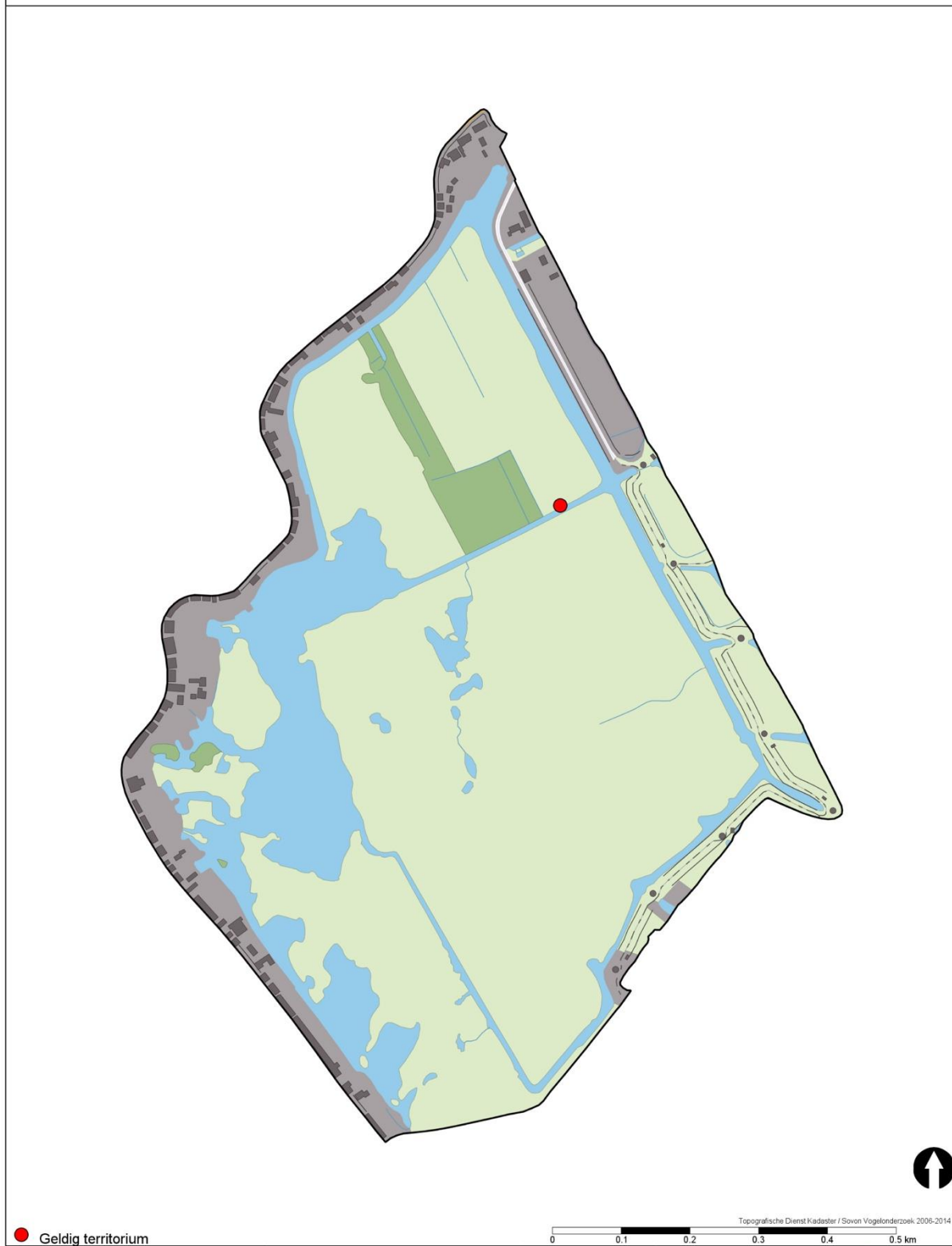
Porseleinhoen 1 territorium

Figuur 3 Territorium Porseleinhoen 2016 in Hooge Boezem van de Overwaard (bron SOVON)

3622 Hooge Boezem Nederwaard 2016

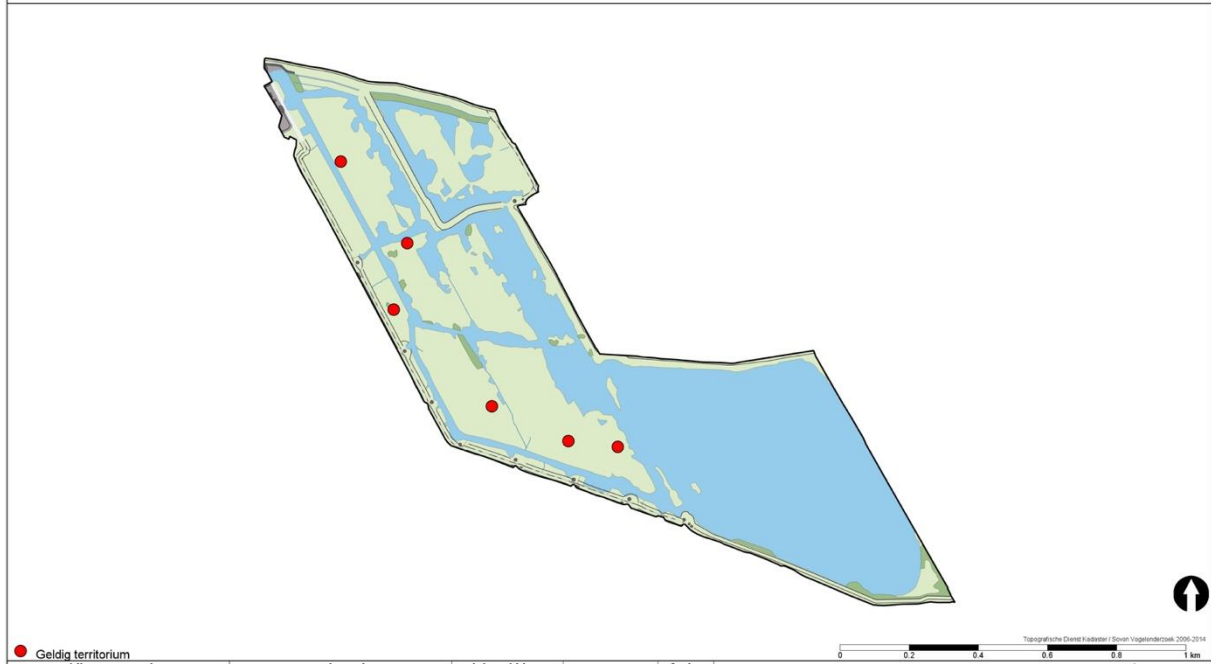
Porseleinhoen 1 territorium

Figuur 4 Territorium Porseleinhoen 2016 in Hooge Boezem van de Nederwaard (bron SOVON)

3478 Hooge Boezem vd Overwaard 2016

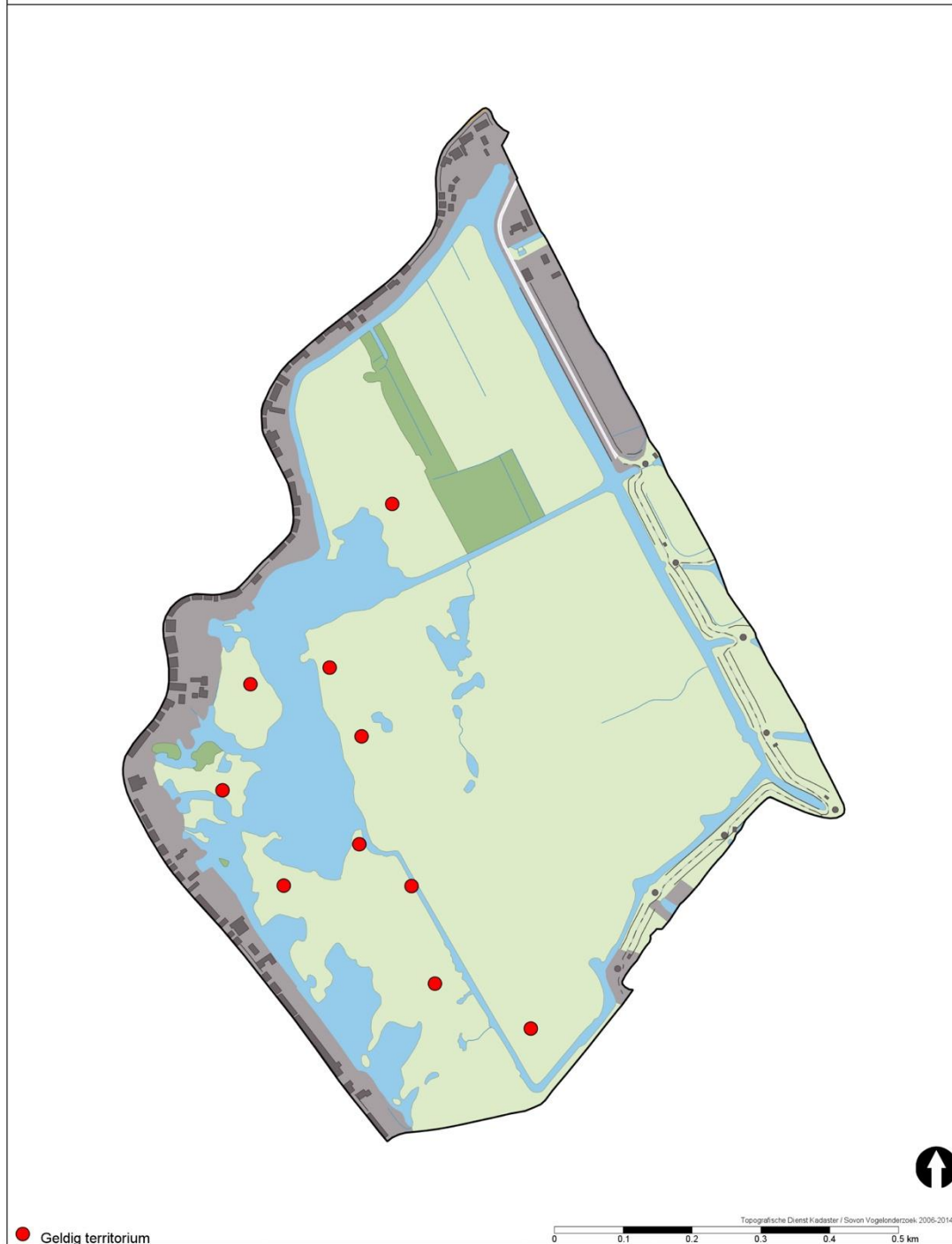
Snor 6 territoria

Figuur 5 Aantal territoria Snor in 2016 in Hooge Boezem van de Overwaard (bron SOVON)

3622 Hooge Boezem Nederwaard 2016

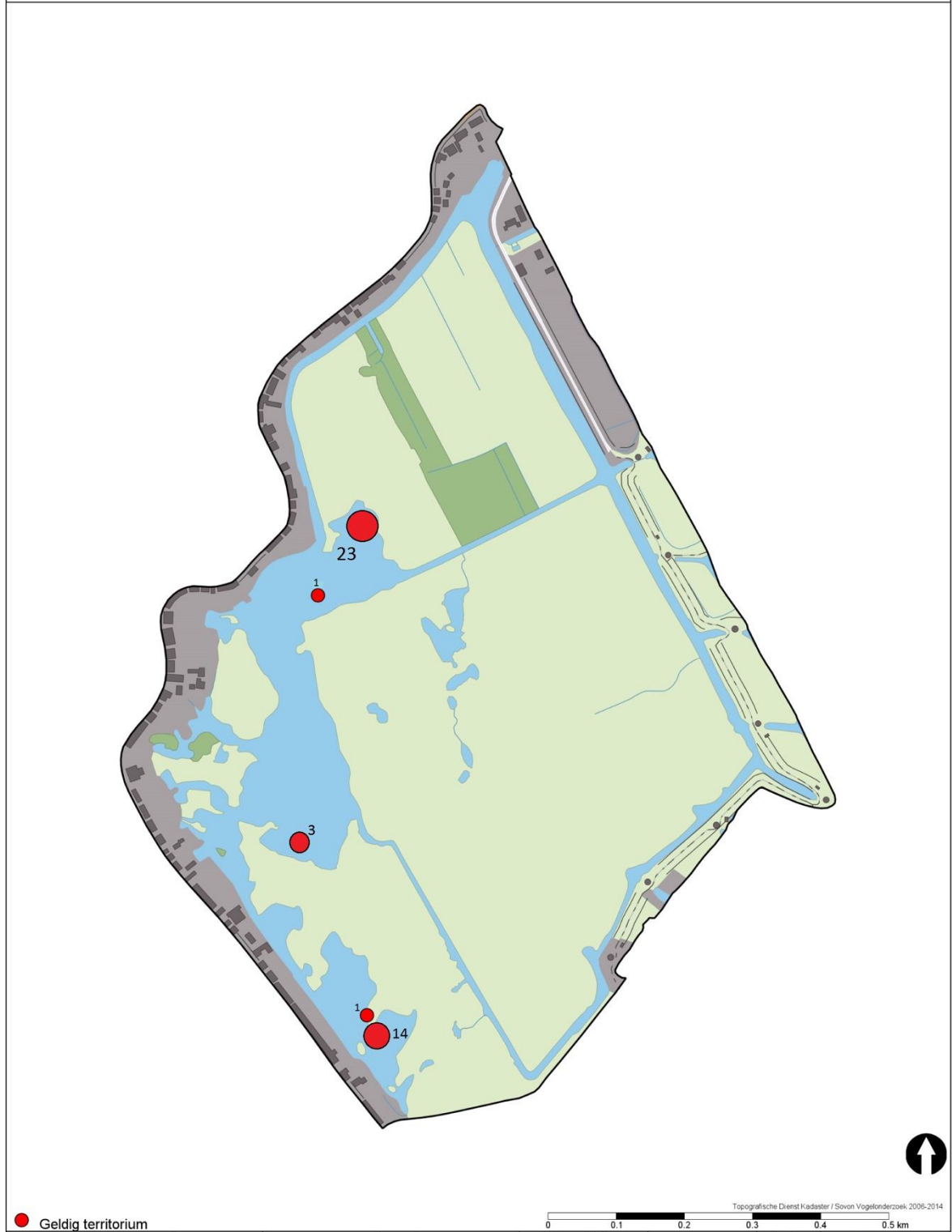
Snor 10 territoria

Figuur 6 Aantal territoria Snor in 2016 in Hooge Boezem van de Nederwaard (bron SOVON)

3622 Hooge Boezem Nederwaard 2016

Zwarte Stern 42 territoria

Figuur 7 Aantal paar Zwarte Stern in 2016 in Hooge Boezem van de Nederwaard (bron SOVON)

